

РОЗДІЛ 1 ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

УДК 378.011.3-51(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2023.6.1>

Наталія ГАВРИШ

доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-9254-558X

Тамара ПРОЖЕНКО

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, завідувач лабораторії психології дошкільника, Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, вул. Паньківська, 2, м. Київ, Україна, 01033

ORCID: 0000-0001-9822-4819

Бібліографічний опис статті: Гавриш, Н., Піроженко, Т. (2023). Ідеологічна складова у визначенні ігрового простору дитини. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 6, 3–12, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.6.1>

ІДЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА У ВИЗНАЧЕННІ ІГРОВОГО ПРОСТОРУ ДИТИНИ

Освітня галузь як державна інституція завжди відображала ідеологічні засади державної політики, а форма державного устрою та правління визначала пріоритети освітнього процесу держави. Ключовою ідеєю у ситуації утвердження незалежності української держави була визначена національна ідеологія, зінтегрована з загально-цивілізаційними духовними орієнтирами, фундаментальними інностями, як одна з найголовніших засад формування національної свідомості громадянина держави складання та укріплення у свідомості народу своєї національно-державної ідентичності.

Домінуючою думкою в дослідженнях освітньої ідеології є спрямування її на поєднання національного і європейського в освіті України, що вимагає глибокого освоєння національного освітнього досвіду та узагальненого бачення європейських освітніх традицій та особливостей. Переважна більшість науковців освітньо-ідеологічного дискурсу пов'язує означену проблему з національно-патріотичним вихованням.

Іграшка виступає призмою, через яку громадяни намагаються зазирнути у майбутнє через проекцію активності дитини. Через ігрові дії та ігрові ролі дитина утверджує в своїй діяльності та поведінці проекцію своєї майбутньої соціальної активності. Саме тому іграшка в часи підвищеного ідеологічного життя суспільства була предметом цілеспрямованої уваги. Яскраво простежується увага до дитячої іграшки в часи радянської ідеології. Державні органи виступали замовниками і регуляторами формування і стимулювання ідеологічно коректних норм виробництва асортименту і споживання дитячої іграшки. Тож, історія створення іграшок, а точніше доволі жорсткий ідеологічний тиск на їх виробництво в радянський період має надати нам важливих уроків і спонукати замислитися о надзвичайно гострих проблемах сучасного виховання, що потребують осмисленої відповідальності.

Процес деідеологізації «радянського» контенту в ігровій індустрії та в освіті загалом свідчить про те, що ідеологічний вимір для створення нової української іграшки залишається актуальним. В пошуках шляхів формування національної, громадянської, культурної ідентичності дітей дошкільного віку неперевершеною роль відіграє національна та водночас сучасна іграшка. Вибір її характеристик та критеріїв оцінки знов таки ідеологічно вмотивований цінностями суспільства та зокрема освіти. У статті наводяться результати інтерв'ювання учасників науково-методичного семінару «Іграшка як засіб ідеологічного впливу» стосовно іграшки як засобу патріотичного виховання та ставлення до військової іграшки. Проаналізовані позиції авторів аргументують пошук та обговорення сучасних орієнтирів та загальних питань присутності ідеології в освіті, зокрема присутності ідеології в площині ігрового простору, в якому зростає дитина. Національна освітня ідея потребує ясних та доступних тверджень, в яких простежуються мрії, надії, очікування громадян суспільства на достойне, вільне, щасливе життя. Оформлення такої освітньої ідеї на наш погляд не може бути нав'язливим та багатослівним.

Ключові слова: ідеологічні впливи в освіті, дошкільна освіта, патріотичне виховання, іграшка, військова іграшка.

Nataliya GAVRISH

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Volyn National University named after Lesya Ukrainka, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0002-9254-558X

Tamara PIROZHENKO

Doctor of Psychological Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Head of the Laboratory of Preschool Psychology, G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Pankivska str., 2, Kyiv, Ukraine, 01033
ORCID: 0000-0001-9822-4819

To cite this article: Havrysh, N., Pirozhenko, T. (2023). Ideolohichna skladova u vyznachenni irovoho prostoru dytyny [Ideological background in defining the child's play space]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 6, 3–12, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.6.1>

IDEOLOGICAL BACKGROUND IN DEFINING THE CHILD'S PLAY SPACE

*The education sector as a state institution has always reflected the ideological foundations of state policy, and the form of state organization and governance determined the priorities of the state's educational process. The key idea in the situation of the establishment of the independence of the Ukrainian state was the national ideology, integrated with general civilizational spiritual guidelines, fundamental values, as one of the most important foundations of the formation of the national consciousness of the citizen of the state, the creation and strengthening of the national-state identity in the consciousness of the people. The toy acts as a prism through which citizens try to look into the future through the projection of the child's activity. Through game actions and game roles, the child establishes in his activities and behavior the projection of his future social activity. That is why the toy in times of heightened ideological life of society was the subject of focused attention. Attention to children's toys in the times of Soviet ideology is clearly visible. State bodies acted as customers and regulators for the formation and stimulation of ideologically correct norms for the production of the assortment and consumption of children's toys. So, the history of the creation of toys, and more precisely the rather rigid ideological pressure on their production in the Soviet period, should provide us with important lessons and encourage us to think about extremely acute problems of modern education that require meaningful responsibility. The dominant opinion in studies of educational ideology is to direct it to the combination of national and European in the education of Ukraine, which requires in-depth study of the national educational experience and a generalized vision of European educational traditions and features. The vast majority of scientists of the educational*ideological discourse connect the specified problem with national*patriotic education.*

The process of de-ideologization of "Soviet" content in the game industry" and in education in general shows that the ideological dimension for the creation of a new Ukrainian toy remains relevant. In the search for ways to form the national, civic, and cultural identity of preschool children, a national and at the same time modern toy plays an unparalleled role. The choice of its characteristics and evaluation criteria is again ideologically motivated by the values of society and, in particular, education. The article presents the results of interviewing the participants of the scientific and methodological seminar "Toy as a means of ideological influence" regarding the toy as a means of patriotic education and the attitude towards the military toy. The analyzed positions of the authors argue for the search and discussion of modern guidelines and general issues of the presence of ideology in education, in particular, the presence of ideology in the plane of the playing space in which the child grows up. The national educational idea needs clear and accessible statements in which the dreams, hopes, and expectations of society's citizens for a dignified, free, happy life can be traced. Designing such an educational idea, in our opinion, cannot be obtrusive and wordy.

Key words: ideological influences in education, preschool education, patriotic education, toy, military toy.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що освітянська галузь як державна інституція завжди відображає ідеологічні засади державної політики та пріоритети суспільного устрою та правління (Гогохія, 2012, с. 751–785). Ключовою ідеєю у ситуації утвердження незалежності української держави визначена національна ідеологія як одна з найголовніших засад формування національної свідомості громадянина держави складання та укріплення у сві-

домості народу своєї національно-державної ідентичності. Саме на підґрунті української національної ідеї, зінтегрованої з загальноцивілізаційними духовними орієнтирами та фундаментальними цінностями здійснюється освітянська діяльність (Державний стандарт дошкільної освіти, 2021).

Проблема ідеологічного впливу на визначення іграшкового простору дошкільної освіти в Україні суттєво заявляє про себе на перетині

актуальних питань в сучасному житті суспільства, зокрема, ідеологічні пливи в культурі та освіті. Причому важливість визначення ідеологічної складової в освіті посилюється саме для дошкільної освітньої галузі, позаяк діти – найбільш вразлива частина суспільства, тож держава завжди намагалася через гру та іграшку закладати потрібні ідеї, ціннісні пріоритети в дитячі голови і душі. Іграшка в усі часи була і є засобом передавання культурного досвіду народу від покоління до покоління. Інша гостро актуальна проблема – національно-патріотичне виховання дітей, зокрема, як за допомогою іграшки реалізувати завдання національно-патріотичного виховання, чи має бути місце серед іграшок сучасних дошкільнят військовій іграшці, вимагають термінового вирішення. Саме тому так важливо ретельно продумати, якою має бути іграшка у просторі відновленої України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Попри задекларовані в нормативно-правових документах (Концепція освіти дітей раннього і дошкільного віку, 2020) ідеологічні засади державної політики в українському середовищі проблеми ідеології надто рідко стають предметом дискусій. Дослідники пояснюють це «непроголошене табу» тим, що українці слабко орієнтуються у смислових та комунікаційних тонкощах ідеологічного дискурсу. Причиною того може бути радикальна та гвалтівна практика політичного тиску, дії якого Україна зазнавала протягом усього новочасного періоду історії. Роль ідеології у суспільній практиці полягає в тому, що вона, являючи собою символічний образ світу, моделює наші стосунки з оточуючим. За твердженням науковців (Р. Зелінський, О. Сухомлинська, Я. Поліщук та ін.), феномен ідеології полягає в тому, що вона набуває значущості в умовах комплексного впливу на людську свідомість. Втім, через сприйняття спільних цінностей громадянам необхідно осмислити власну позицію щодо того (Зелінський, 2020, с. 99).

Учені наголошують на розмаїтті підходів до дифініювання поняття «ідеологія», що тлумачиться як сукупність філософських, політичних, правових, моральних, релігійних та мистецьких поглядів (політика, прообраз, розуміння, філософські концепції, вчення тощо), що характеризують те або інше суспільство, клас,

політичну партію. Одні вбачають в ідеології ідеї чи сукупність ідей, символічних уявлень, організовані в системну єдність ідей у формі соціально-економічної моделі, настанов, гасел, програмних документів що окреслюють суспільний порядок. Інші схильні сприймати ідеологію як принцип, стратегію мислення, як процес, через який соціальні відносини узгоджуються з реальною дійсністю (Поліщук, 2008, с. 428–443).

Хоча не існує суспільства без власної ідеології, у свідомості широкого загалу це поняття набуло негативного значення через надмірну пропаганду певної ідеології, яка безсоромно та агресивно щоденно нав'язувалася людині не тільки у соціальному, професійному, але й особистому житті всіма доступними засобами (Зелінський, 2020, с. 101). З причин ігнорування або надзвичайного захоплення громадянами комуністичним режимом, зберігається подвійне ставлення до всіх цінностей, ідеологічно наповнених смислів та очікувань, які демонструє людина в своїй поведінці. Відмовившись від усього «комуністичного» (ідеології, моралі, виховання та інших атрибутів суспільного життя), ми, хоч і задекларували, але не утвердили в широкому освітянському просторі нові ціннісні і смислові орієнтири молоді незалежної держави. Голос тих, хто заявляв їх, тонує серед тих, хто прагнув залишити все, як було. На жаль, наслідки цієї прірви відчуватимуться і сьогодні.

До того ж домінуючою думкою в дослідженнях освітянської ідеології є спрямування її на поєднання національного і європейського в освіті України, що вимагає глибокого освоєння національного освітянського досвіду та узагальненого бачення європейських освітніх традицій та особливостей (Гогохія, 2012, с. 751–785). В історичній ретроспективі процесів здійснення ідеологічного тиску в освіті яскравим прикладом є освіта радянської доби, що у контексті вимог до дитячої іграшки розглянемо нижче.

Переважає більшість науковців освітньо-ідеологічного дискурсу пов'язує означену проблему з національно-патріотичним вихованням (І. Бех, З. Діхтяренко, О. Остапенко, Л. Каплуновська та ін.). Можемо погодитися з думкою О. Остапенко, що в супереч складних умов протистояння російській збройній та інформаційній агресії, патріотичне виховання в аспекті військової готовності

до захисту країни, на жаль, не стало пріоритетом державної політики України, не набуло вигляду цілісної виховної системи «з чітко визначеним механізмом взаємодії органів державної влади, науки, освітніх закладів, інститутів громадського суспільства...» (Остапенко, 2021, с. 156). Втім, у системі дошкільної освіти протягом останніх років зроблено певні кроки в напрямі розробки теоретико-методичних засад патріотичного виховання, покладені в основу розробки низки парціальних освітніх програм відповідного змісту (Остапенко, 2021, с. 156).

Патріотичне, моральне, соціальне виховання традиційно розглядає питання формування любові до Батьківщини як важливий напрям освіти дітей в системі дошкільного виховання України (Кривда, Журавко, 2023, с. 338). Питанням патріотичного виховання дітей дошкільного віку (тривалий час цей напрям визначався терміном «народознавство») присвятили свої дослідження сучасні науковці: Л. Артемова, А. Богуш, Н. Лисенко, Л. Лохвицька, Т. Поніманська та ін. Їхні роботи висвітлюють теоретичні засади народознавства, зміст і методику ознайомлення дітей з українською національною культурою, літературою, мистецтвом; розкривають методичні прийоми ознайомлення дітей з державними і національними символами, побутом, святами, звичаями, обрядами, іграми, народним промыслом (Комарницька, 2018).

Протягом останніх років значущість патріотичного виховання у практиці дошкільної освіти підкреслюється визначенням його з-поміж ключових компетентностей соціальної і громадянської компетентності в освітньому напрямі «Дитина в соціумі» (Державний стандарт дошкільної освіти, 2021). Наголосимо, що до цього часу авторські колективи стандартів освіти і навчальних програм здебільшого уникали такого складника патріотичного виховання як формулювання української національної та культурної ідентичності, остерігаючись звинувачень у націоналізмі. Проте національна ідентичність – це відчуття належності до певної держави чи нації. Це усвідомлення сенсу нації як цілісності, соборності та єднання, яке, представлено самобутніми традиціями, культурою та мовою.

Саме ідентичність виступає ключовим аргументом, коли ми шукаємо відповідь на питання значущості іграшки в дитячому житті як чинника зростання громадянина своєї дер-

жави. Так само, як соціально-громадянська компетентність, національна ідентичність не є вродженою, втім є соціально обумовленою (О. Косенчук, Т. Піроженко). Її пробудження відбувається у дитячому віці під впливом сім'ї, родини, друзів, знайомих, ровесників і продовжує формуватися під час всього періоду соціалізації, тобто впродовж всього періоду життя. Проблема виявлення засобів, зокрема ігрових засобів розвитку ідентичності особистості в Україні, насамперед, національної, соціально-громадянської, культурної, загострена реаліями воєнного стану в Україні 2022 року та пов'язаними з цим численними викликами у соціокультурній царині (Стратегія національно-патріотичного виховання, 2019). Вважаємо, у цей критичний для української нації період маємо наздоганяти і навіть випереджати час, а, отже, діяти продуктивно.

Мета статті полягає у намаганні обґрунтувати ключові ідеї сучасної освітньої ідеології для їх реалізації у системі дошкільної освіти, зокрема у визначенні вимог до нової української іграшки та виявити ставлення майбутніх і чинних педагогів, батьків до патріотичної та військової іграшки.

Виклад основного матеріалу. Подані у статті міркування щодо прояву ідеологічних впливів на вимоги до іграшки як потужного засобу виховання зростаючої особистості представлені як результат професійного обговорення в межах Всеукраїнського науково-методологічного семінару «Іграшка як засіб ідеологічного впливу», який відбувся на базі Державного музею іграшки за участі студентів і викладачів шести педагогічних університетів (Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Київський університет ім. Б. Грінченка, Український державний університет Михайла Драгоманова, Бердянський та Донбаський державні педагогічні університети, Маріупольський державний університет).

Коротко викладемо основні міркування щодо змісту дискусії.

Іграшка завжди була, є та залишається маркером культурно-історичного розвитку суспільства. Розгорнемо цю тезу детальніше.

Система традиційних для нашого суспільства цінностей, незважаючи на руйнівні спроби їх ігнорування показують, що для життя українців дуже близькими є європейські соціальні цінності – це неможливість жити без свободи

вибору, для себе і для інших, потреба затвердитися і реалізуватися серед інших людей; відповідальність за те, що говориш і робиш; готовність співпрацювати не тільки з родичами та знайомими, але й з чужими людьми оскільки це ефективно. Саме розвитку означених цивілізаційних цінностей сприяє провідна для дітей дошкільного віку діяльність – ігрова. Одним із генетично первісних культурних засобів, завдяки якому дитина присвоює систему ціннісних уявлень про існування навколишнього світу, ставлень до себе та оточуючого життєвого простору – є ігрова роль. Цей аспект до речі, виступає ключовим аргументом в питанні про «воєнізовану» іграшку. Незалежно від ігрового предмету на «військову тему» розвивальний вплив ігри утворюється тим, яку роль виконує дитина з цією іграшкою, який сенс вкладає вона в свої дії (Крутії К., 2022, с. 122). Серед таких смислів, породжених дитиною не останню роль відіграють роль «захисника», «охоронця», «героя, який виборює правду та свободу», і з потенціальних можливостей задуми і смисли перетворюється завдяки ігровій діяльності у дійсність, вказуючи на його головну функцію – бути регулятором життєвої активності дитини. Саме тому усвідомлення орієнтирів та ідей розвитку освіти та, зокрема, значної царини її ігрових методів педагогічного впливу на індивідуальний розвиток дитини потребує конкретизації спільних цінностей.

Означена позиція відображається у науковій дискусії щодо узгодженості змісту дошкільної освіти в Україні із глобальними цілями Європейського освітнього простору. Зокрема в декларації ООН «Освіта-2030» (стратегічні рамки та програма дій): освіта та навчання; стратегії ЮНЕСКО «Глобальне партнерство для раннього дитинства на 2021–2030» та державних документах, що визначають концептуальні засади організації, змісту та реформування освіти в Україні, в тому числі і дошкільної ланки, увагу науковців сфокусовано на аспекті формування у дітей дошкільного віку ціннісних орієнтацій, збереженні традицій національної та культурної ідентичності (Державний стандарт дошкільної освіти, 2021).

Іграшка є призмою, через яку громадяни намагаються зазирнути у майбутнє через проєкцію активності дитини. В які ігри вона грає? Що їй цікаво? На яких смислах та цінностях дитина

вибудовує свою картину світу і через які ігрові дії та ігрові ролі дитина утворює в своїй діяльності та поведінці проєкцію своєї майбутньої соціальної активності? Саме тому іграшка в часи підвищеного ідеологічного життя суспільства була предметом цілеспрямованої уваги. Яскраво простежується увага до дитячої іграшки в часи радянської ідеології. Радянська влада, що ставила за мету виховати людину комуністичного суспільства, прагнула до створення «правильних» як тоді визначалося іграшок, які могли б впливати на формування ідеологічних цінностей дітей і молоді, визначених КПРС (Берлач, 2022, с. 54). Ставлення до «іграшкового питання» було дуже відповідальне і серйозне. З цією метою у 1930-ті роки організовується Всесоюзний науково-дослідний інститут іграшки, на який було покладено науково-методичне та ідеологічне керівництво виробництвом дитячих іграшок. У цей же період при Наркомосвіти СРСР створюється спеціальна комісія з дитячої іграшки, що здійснювала оцінювання і рецензування, сприяла створенню нових зразків, контролю за їх виробництвом. Іграшки повинні були відповідати визначеним вимогам: сприяти відродженню сімейних цінностей, відображати реалістичні образи (стилізація допускалась у межах технологічного процесу), бути ідеологічно та патріотично спрямованими (виховання майбутнього будівника та захисника комуністичного суспільства). Дореволюційні «чужі» іграшки були рішуче відкинуті. Усі іграшки максимально були піддані «советізації». Найяскравіше процес створення, удосконалення і розповсюдження радянської іграшки і наповнення її «ідеологічно правильним» змістом та «азбукою радянської дійсності» було відображено у спеціально створеному для цих цілей журналі «Советская ігрушка». Передусім, схвалювались іграшки, що відображали побут радянської людини, досягнення у індустріалізації країни, іграшки для ознайомлення з професіями. До навчально-наочних-ігрових посібників-іграшок (кубиків, конструкторів, будівельних наборів, настільних ігор, книжок-іграшок тощо) також застосовувались вище зазначені вимоги. Ляльки-образи дітей, повинні були відображати щасливе дитинство – пухлі щічки і здоровий рум'янець. Ляльки в костюмах народів СРСР вирішували завдання інтернаціонального виховання, ляльки, що ознайомлювали з професіями – трудового, казкові персонажі, пізніше – образи персонажів із радянських мультфільмів,

фігурки тварин мали сприяти формуванню необхідної для комунізації дитячої картини світу. Отже, державні органи виступали замовниками і регуляторами формування і стимулювання ідеологічно коректних норм виробництва асортименту і споживання дитячої іграшки. Тож, історія створення іграшок, а точніше доволі жорсткий ідеологічний тиск на їх виробництво в радянський період має надати нам важливих уроків і спонукати замислитися о надзвичайно гострих проблемах сучасного виховання, що потребують осмисленої відповідальності.

Процес деідеологізації «радянського» контенту в ігровій індустрії та в освіті загалом свідчить про те, що ідеологічний вимір для створення нової української іграшки залишається актуальним. Аналіз іграшкової проблематики на етапі становлення й утвердження української незалежності в пострадянський період виявив, що принципової відмови від комуністичних ідеалів, комуністичної ідеології і моралі виявилось недостатньо для визначення, а головне всебічного прийняття ключових національних ідей освіти і виховання дітей і молоді нової України. Радянських ляльок змінили на закордонних Барбі, іграшковий ринок запрудили іноземні зразки актуальних для початку нового століття іграшок..., а це автоматично почало вносити у свідомість малят чужді нам цінності, ігноруючи свої національні. Тож сьогодні, коли ми не лише захищаємо свою країну, а й розмірковуємо над її відбудовуванням після війни конче необхідно досягти єдності в розумінні сучасної освітньої ідеології, того, що наразі для нас, українців, є найважливішим, які цільові, смислові, ціннісні орієнтири мають об'єднати усіх відповідальних громадян.

В пошуках шляхів формування національної, громадянської, культурної ідентичності дітей дошкільного віку неперевершену роль відіграє національна та водночас сучасна іграшка. Вибір її характеристик та критеріїв оцінки знов таки ідеологічно вмотивований цінностями суспільства та зокрема освіти.

В межах семінару було застосовано метод інтерв'ювання, щоб визначити у провідних експертів сучасної дошкільної освіти в Україні, учасників семінару їхнє ставлення до сучасної іграшки. Прочитуємо найбільш яскраві висловлення.

К. Крутій, доктор педагогічних наук, професор: «Вільна та соборна – це ідеологічні

стратегічні гасла, гарні та зрозумілі. Але які кроки будуть тактичними, що треба зробити першочергово, у тому числі й у дошкільлі. На мою думку, треба скористатися досвідом, який уже є в закордонних країнах, а саме розробленими критеріями добору та вимог до матеріалів, з яких зроблено іграшки. Іграшка має відповідати віковим особливостям дітей, бути гендерно нейтральною, яку використають у грі і хлопчики, і дівчатка. Не думаю, що треба розробляти якісь нові іграшки для нової України». До того ж К. Крутій – відома прихильниця використання неструктурованих матеріалів у вільному доступі як найцікавіших іграшок, створених власноруч дітьми (Крутій, 2023, с. 3–8). Авторка переконана в тому, що саме такі іграшки оптимізують їх ігрову діяльність, насичують її смислами, збагачують переживаннями.

Про нову українську іграшку у світлі вищезазначеного зовсім не пустим виявляється питання про те, якою має бути іграшка українських дітей, щоб відповідати освітнім стандартам та освітній ідеології нової України, за яку проливають кров наші захисники і захисниці, – сильної і незалежної держави. У світлі реалізації завдань громадянсько-патріотичного виховання чи має іграшка нести у собі якісь особливі ознаки патріотичності? Не зважаючи на різні підходи до проблем освіти і виховання дошкільнят, наші експерти сходяться в ключових аспектах міркувань про патріотичну іграшку. К. Крутій: «Іграшка не може бути патріотичною чи не патріотичною. Знайомство з національною культурою, традиціями шляхом використання ляльок у національних костюмах – це інше. На мою думку, не існує таких іграшок, і чи взагалі вони потрібні та які – дискусійне питання. Немає впевненості, що така іграшка (якщо вона є чи буде створена) не перетвориться на чергову «пташку» розробників та методистів для звітності щодо внеску в патріотичне виховання дошкільників. Іграшка має бути вітчизняною, екологічною, естетичною, яскравою, розвивальною, такою, що враховує дитячі інтереси і потреби, а не політичні вподобання дорослих».

І. Кіндратець, кандидат педагогічних наук, доцент: «Патріотична іграшка – та, в яку закладено зернинку національної ідентичності: лялька говорить або співає українською; іграшки-персонажі українських народних казок, фольклору,

пісень, вітчизняних мультфільмів; підкреслено характерні ознаки, традиції, святині українського народу...». Погоджуючись з думками наших шановних експертів, додамо лише, що, дійсно, не сама по собі іграшка, а активність, у яку вона включена, комунікація навколо неї і з нею, скорше стає засобом патріотичного та інших складових виховання. Особливо яскраво це можна усвідомити на прикладі військової іграшки.

Насьогодні існують різні, не рідко кардинально протилежні думки стосовно права на існування військової або воєнної іграшки, а точніше іграшок військової тематики – різноманітної зброї, імітації важкої артилерія, літаків, танків тощо. Одна з позицій пов'язана з тим, що з метою зниження і упередження виникнення агресивних проявів у дітей, виробництво або закупівлю військових іграшок необхідно знизити. Водночас, враховуючи, що повна заборона, завжди викликає подвійний інтерес і попит, військова іграшка може бути дозволена за умови грамотного педагогічного супроводу дорослого, який зможе забезпечити безпечну гру. Інша позиція зумовлена тим, що заборона «іграшкової зброї», з огляду на те, що діти відтворюють світ довкола, – означитиме заборонити дитині «програвати» те, що вона бачить тут і зараз. І. Улюкаєва, кандидат педагогічних наук, доцент як провідний фахівець з історії дошкільної педагогіки України, переконана в недоречності пацифістських поглядів на військову іграшку, яких дотримувалися в нашій педагогіці в останні десятиріччя. Вона наводить численні приклади використання іграшок та ігор на воєнну тематику в світовій виховній практиці, підкреслила, що воєнна іграшка – це формування психологічної готовності до можливих воєнних подій, певна орієнтація на воєнні професії, виховання поваги до воїнів-захисників країни. Прочитуюмо: «Останні десятиріччя у вихованні ми відмовлялись від всього, що в тій чи іншій мірі було пов'язано з воєнної тематикою. Це здавалось зайвим і навіть шкідливим – «виховує агресивність». Але за плечима два роки війни. А ми продовжуємо виховувати дітей без врахування того, що цей свят, як виявилось, не такий «романтичний», як ми вважали. Багато хто впевнений, що дітей не треба травмувати будь якою інформацією про війну і, навпаки, необхідно максимально відволікати їх позити-

вом. Але чи не є така позиція небезпечною як для самих дітей (кожної особисто і покоління в цілому), так і країни в майбутньому? Саме гра та іграшка воєнної тематики можуть вирішити багато проблем, пов'язаних з підготовкою дітей до життя у світі де, на жаль, є війни, де є агресія, загарбницькі наміри і що наш чудовий світ, нашу Батьківщину треба не тільки любити, а й бути готовими її захищати. Якою має бути воєнна іграшка? Можливо звернемося до вже відомого? Це фігурки воїнів (пам'ятаєте «солдатиків»?) – їх прообразами можуть стати сучасні наші захисники. Це воєнна техніка (зовсім малесенькі копії). Все це чудовий матеріал для режисерських ігор – кожен хлопчик «полководець». Це макети, конструктори воєнної техніки (до речі, сучасні хлопчики дуже люблять збирати і колекціонувати макети динозаврів! Можливо доцільним буде змінити предмет колекціонування?). Це і традиційні пістолети – автомати.

Воєнну іграшку необхідно «легалізувати», змінити до неї відношення, зайнятися методичними питаннями стосовно керівництва ігровою діяльністю відповідної тематики. Внесення ідеї ЗАХИСТУ! В грі, через гру, за допомогою іграшки готувати захисників. Нашої провиною перед майбутнім буде те, що ми наділи хлопчикам рожеві окуляри. Відмовляючись від «воєнної іграшки», ми «розброюємо» наступне покоління».

За спільної думки психологів і педагогів, так звана агресивна уявна гра є частиною нормального розвитку і не означає, що дитина виросте схильною до насильства. Втім, ситуація російсько-української війни не могла не позначитися на застосуванні дітьми у «воєнних іграх» більш «важкого» іграшкового знаряддя – байрактарів, джавелінів, мінометів, танків різних марок тощо (Крутії, 2022, с. 122). Узагальнимо думки стосовно військової іграшки. Прибрати з життя дитини військову іграшку все одно що позбутися телевізорів і комп'ютерів як джерел зла замість того, щоб сформувані у дитини сідоме і відповідальне ставлення до використання зброї як інструменту захисту, свідоме прийняття чи прийняття зла.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вважаємо, що означені позиції авторів аргументують пошук та обговорення сучасних орієнтирів та загальних питань присутності ідеології в освіті, зокрема присутності ідеології

в площині ігрового простору, в якому зростає дитина. Національна освітня ідея потребує ясних та доступних тверджень, в яких простежуються мрії, надії, очікування громадян суспільства на достойне, вільне, щасливе життя. Оформлення такої освітньої ідеї, на наш погляд, не може бути

нав'язливим та багатослівним. Така ідея як повітря, що необхідне для дихання кожної людини.

Подальше дослідження буде спрямоване на визначення критеріїв сучасної української іграшки як засобу національно-патріотичного виховання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Берлач О. П., Лесик-Бондарук О. О. Традиційна народна іграшка – код духовності нації. Science, practice and theory : proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference. Tokyo, Japan, 2022. P. 54–56. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/20188>
3. Бондар О. Психологічні особливості організації ігрового простору дитини дошкільного віку з використанням українських народних ремесел. *Вісник Львівського університету. Серія : Психологічні науки*. Львів, 2021. Вип. 10. С. 12–17.
4. Гавриш Н., Косенчук О. Г., Піроженко Т. О. Парціальна програма з патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку «Моя країна – Україна. Київ : Ранок, 2023. 64 с.
5. Гогохія Н. Суспільство і діти. *Українське суспільство 30-х років ХХ ст.: нариси повсякденного життя* / [відп. ред. С. В. Кульчицький]. Київ, 2012. С. 751–785.
6. Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі. Вип. 3 : зб. наук. праць / за заг. ред. О. А. Гнізділової ; відп. ред. Н. В. Ковалевська. Полтава : ФОП Цьома С.П., 2019. 240 с.
7. Зелінський Р. Ідеологія в освіті: від поглинання до взаємопроникнення. *Знання. Освіта. Освіченість* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 1–2 жовт. 2020 р. Вінниця, 2020. С. 99–101. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/znanosv/znanosv2020/paper/viewFile/10694/8955> (дата звернення: 14.02.2024).
8. Кайдановська О., Гладоборода Ю. Формування ігрових просторів для дітей. Містобудування та територіальне планування наук.-техн. зб. / Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури. Київ, 2021. Вип. 8. С. 257–265. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2021.78.257-265>
9. Каплуновська О., Кричата І. І., Палець Ю. М. «Україна – моя Батьківщина» : Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / за наук. ред. О. Д. Рейпольської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 72 с.
10. Кривда В. С., Журавко Т. В. Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку. Science and innovation of modern world : the 9th International scientific and practical conference (May 18-20, 2023). London, 2023. С. 338–341. URL: <http://surl.li/qocoу> (дата звернення: 16.02.2024).
11. Крутій К. Л., Деснова І. С., Замелюк М. І. Самодіяльна гра дитини дошкільного віку: важливість єдиних термінологічних підходів. Академічні студії. Серія: Педагогіка. Одеса, 2022. Вип. 1. С. 122–133. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.18>
12. Комарницька Л. Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами ознайомлення з українським народознавством. *Всеосвіта* : сайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/nacionalno-patrioticne-vihovanna-ditej-doshkilnogo-viku-zasobami-oznajomlenna-z-ukrainskim-narodoznnavstvom-539118.html>
13. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Нац. акад. пед. наук України. Київ : ФОП Ференець В. Б., 2020. 44 с. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/publications/concept> (дата звернення: 14.02.2024).
14. Концепція Національно-патріотичного виховання громадян України та формування української політичної нації. *Полтавський державний медичний університет* : сайт. URL: <https://www.pdmu.edu.ua/cyovgm/koncersiya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-gromadyan-ukrayini-ta-formuvannya-ukrayinskoyi-politichnoyi-naciyi>
15. Кривоніс М., Дроботій О. Патріотичне виховання в ДНЗ. Харків : Ранок, 2015. 192 с. (Серія «Сучасна дошкільна освіта»).
16. Крутій К. Л. Чи мають діти грати з іграшковою зброєю?. *Дошкільне виховання*. 2023. № 8. С. 3–8.
17. Остапенко О. І. Військово-патріотичне виховання учнів закладів ЗСО в умовах військової та інформаційної агресії з боку російської федерації. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України (за 2020 р.). Івано-Франківськ, 2021. Вип. 9. С. 155–157.
18. Піроженко Т. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 136 с.
19. Поліщук Я. Простір ідеологічного впливу. До природи репрезентації. *Український історичний збірник* / Нац. акад. наук України [та ін.]. Київ, 2008. Вип. 11. С. 428–443.

20. Про Стратегію національно-патріотичного виховання : Указ Президента України від 18.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
21. Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки : зб. матеріалів Регіон. наук.-практ. Інтернет-конф. студентів, молодих науковців, педагогів-практиків / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 275 с.
22. Сухомлинська О. Радянська педагогіка як ідеологія: спроба історичної реконструкції. *Історико-педагогічний альманах* / Нац. акад. пед. наук України [та ін.]. Умань, 2014. Вип. 1. С. 4–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ira_2014_1_3 (дата звернення: 14.02.2024).
23. Чернявська М. Національно-патріотичне виховання дошкільників: виклики сьогодення. Традиційна культура в умовах глобалізації: виклики війни : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, Харків, 17–18 черв. 2022 р. Харків, 2022. С. 231–232. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/9931> (дата звернення: 16.02.2024).
24. Yenin M. Ideolohichni formy ta tsinnosti modyfikatsii patriotyizmu ukrainskoi molodi. *Ideology and Politics Journal*. 2018. Vol. 2(10). P. 61–93.
25. Kutsyuruba B. Education in the period of post-Soviet transition in Ukraine. *Demokratyzatsiya The Journal of Post-Soviet Democratization*. 2011. Vol. 19(3). P. 287–309. URL: https://demokratyzatsiya.pub/archives/19_3_J57410H66R1H7404.pdf

REFERENCES:

- The Basic component of preschool education in Ukraine. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.
- Berlach O. P., Lesyk-Bondaruk O. O. Traditional folk toy – the code of the nation’s spirituality. Science, practice and theory: proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference. Tokyo, Japan, 2022. P. 54–56. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/20188>
- Bondar O. Psychological features of the organization of the preschool child’s play space using Ukrainian folk crafts. *Bulletin of Lviv University. Series : Psychological sciences*. Lviv, 2021. Issue 10. С. 12–17.
- Gavrysh N., Kosenchuk O., Pirozhenko T. Partial program on patriotic education of senior preschool children “My country – Ukraine. Kyiv : Morning, 2023. 64 с.
- Society and children. Ukrainian society of the 30s of the twentieth century: essays of everyday life / [ed. by S. Kulchytskyi]. Kyiv, 2012. С. 751–785.
- Preschool education in the modern socio-cultural space. Issue 3: a collection of scientific works / edited by O. A. Hnizdilova ; edited by N. V. Kovalevska. Poltava : FOP Tsioma S.P., 2019. 240 с.
- Ideology in education: from absorption to interpenetration. Knowledge. Education. Education: collection of materials of the V International Scientific and Practical Conference, Vinnytsia, October 1–2. 2020 Vinnytsia, 2020. С. 99–101. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/znanosv/znanosv2020/paper/viewFile/10694/8955> (accessed February 14, 2024).
- Formation of play spaces for children. Urban planning and territorial planning of scientific and technical collection / Kyiv National University of Civil Engineering and Architecture. Kyiv, 2021. Issue 8. С. 257–265. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2021.78.257-265>
- Kaplunovska O., Krychataya I., Palets Y. “Ukraine is my Motherland”: Partial program of national-patriotic education of preschool children / under the scientific editorship of O. D. Reipolska. Ternopil: Mandrivets, 2017. 72 с.
- Kryvda VS, Zhuravko TV. National-patriotic education of preschool children. Science and innovation of modern world: the 9th International scientific and practical conference (May 18–20, 2023). London, 2023. С. 338–341. URL: <http://surl.li/qocoy> (accessed February 16, 2024).
- Krutii KL, Desnova IS, Zameliuk M. The amateur game of a preschool child: the importance of common terminological approaches. *Academic studies. Series : Pedagogy*. Odesa, 2022. Issue 1. pp. 122–133. DOI: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.18>
- National-patriotic education of preschool children by means of familiarization with Ukrainian ethnography. Vseosvita: website. URL: <https://vseosvita.ua/library/nacionalno-patriotичne-vihovanna-ditej-doshkilnogo-viku-zasobami-oznajomlenna-z-ukrainskim-narodoznavstvom-539118.html>
- Concept of education of children of early and preschool age / National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv : FOP Ferenets V. B., 2020. 44 с. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/publications/concept> (accessed February 14, 2024).
- The concept of national and patriotic education of citizens of Ukraine and the formation of the Ukrainian political nation. Poltava State Medical University: website. URL: <https://www.pdmu.edu.ua/cyovgm/koncepciya-nacionalno-patriotичnogo-vihovannya-gromadyan-ukrayini-ta-formuvannya-ukrayinskoyi-politичnoyi-naciyi>
- Krivonis M., Drobotii O. Patriotic education in preschools. Kharkiv : Ranok, 2015. 192 p. (Series “Modern Preschool Education”).

16. Should children play with toy weapons? *Preschool education*. 2023. № 8. С. 3–8.
17. Ostapenko O. I. Military and patriotic education of students of the Armed Forces in the context of military and information aggression by the Russian Federation. *Modern educational process: essence and innovative potential: materials of the report of the scientific and practical conference of the Institute of Educational Problems of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine* (2020). Ivano-Frankivsk, 2021. Issue 9. С. 155–157.
18. Pirozhenko T. *Preschooler's personality: prospects for development*. Ternopil: Mandrivets, 2010. 136 с.
19. Space of ideological influence. On the nature of representation. *Ukrainian historical collection / National Academy of Sciences of Ukraine [and others]*. Kyiv, 2008. Issue 11. С. 428–443.
20. On the Strategy of National and Patriotic Education: Decree of the President of Ukraine of 18.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
21. *Modern preschool: topical issues, pedagogical searches, achievements: a collection of materials of the Regional scientific and practical. Internet-conference of students, young scientists, teachers-practitioners / edited by Prof. O. L. Kononko*. Nizhyn : Nizhyn Gogol National University, 2023. 275 с.
21. *Modern preschool: topical issues, pedagogical searches, achievements: a collection of materials of the Regional scientific and practical. Internet-conference of students, young scientists, teachers-practitioners / edited by Prof. O. L. Kononko*. Nizhyn: Nizhyn Gogol National University, 2023. 275 с.
22. Soviet pedagogy as an ideology: an attempt at historical reconstruction. *Historical and Pedagogical Almanac / National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine [and others]*. Uman, 2014. Issue 1. pp. 4–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2014_1_3 (accessed February 14, 2024).
23. National-patriotic education of preschoolers: challenges of the present. *Traditional Culture in the Context of Globalization: Challenges of War: Materials of the Scientific and Practical Conference with International Participation*, Kharkiv, June 17–18, 22. 2022. Kharkiv, 2022. С. 231–232. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/9931> (accessed February 16, 2024).
24. Yenin M. Ideolohichni formy ta tsinnosti modyfikatsii patriotyzmu ukrainskoi molodi. *Ideology and Politics Journal*. 2018. Vol. 2(10). P. 61–93.
25. Kutsyuruba B. Education in the period of post-Soviet transition in Ukraine. *Demokratizatsiya The Journal of Post-Soviet Democratization*. 2011. Vol. 19(3). P. 287–309. URL: https://demokratizatsiya.pub/archives/19_3_J57410H66R1H7404.pdf